

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора,
професорки кафедри менеджменту та маркетингу
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Станіславик Олени В'ячеславівни

на дисертаційну роботу Джахана Фавзі Салема Ісмаїла
«Стратегічні засади управління конкурентоспроможністю підприємницьких
структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних
відносин», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 076 – Підприємництво та торгівля
галузі знань 07 – Менеджмент та адміністрування

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Перетворення України на відкриту економічну систему в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин на фоні скорочення виробництва, викликаного військовою агресією росії та погіршення рейтингу конкурентоспроможності країни, спричиняє поглиблення дисбалансу господарського механізму, підвищення кризової вразливості, втрату ринкових позицій, зростання сировинної спрямованості вітчизняного експорту. Це актуалізує проблематику конкурентоспроможності та релокації бізнес-структур.

Разом з тим багато питань забезпечення конкурентоспроможності підприємств залишаються невирішеними. В умовах, що склались, підприємства вимагають зміни правил побудови такої системи стратегічного управління конкурентоспроможністю, яка б відповідала сучасним економічним умовам. При цьому для практичної реалізації підходів до управління конкурентоспроможністю необхідно розробити методи та відповідний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства, спрямований на забезпечення безперервного і стійкого підвищення рівня його конкурентоспроможності в умовах швидкої постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин.

Тема дисертаційного дослідження відповідає проблематиці актуальних наукових досліджень науково-дослідних робіт Національного університету «Одеська політехніка» за 2020-2024 рр., а її результати використані при виконанні держбюджетних тем: № 190-174 «Розвиток підприємництва в умовах зростання турбулентності соціально-економічних процесів» (номер державної реєстрації 0120U105288, 2020-2022 рр.), № 229-174 «Моделювання інклюзивного розвитку підприємницької діяльності як складового елементу відновлення та модернізації інноваційної екосистеми України» (номер державної реєстрації 0122U201109, 2022-2024 рр.). Дисертант приймав участь в зазначених НДР як співвиконавець (акт впровадження від 30.12.2023 р.).

З огляду на все вищезазначене, тема дисертації Джахана Фавзі Салема Ісмаїла є актуальною та має важливе теоретичне і практичне значення.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Детальне вивчення тексту поданої дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків свідчить про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні.

Автором проведено змістовний аналіз за темою дисертації, на основі якого запропоноване авторське визначення понять та основних процесів та явищ, що комплексно поєднало сутнісний та змістовний аспекти. Методика дослідження не містить протиріч, оскільки в основу було покладено відомі кількісні та якісні методи дослідження до кожного визначеного та вирішеного автором завдання.

Мета дисертаційного дослідження відповідає обраній темі роботи. Об'єкт і предмет визначено правильно. Зміст сформульованих наукових задач логічно узгоджений, їх кількість можна вважати достатньою для розкриття обраної теми дослідження Джахана Фавзі Салема Ісмаїла

Слід відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. Висновки, що наводяться наприкінці розділів дисертації, узагальнюють дослідження відповідного розділу та стають основою підтвердження сформульованої гіпотези та розробки методичних рекомендацій. Вони не містять внутрішніх протиріч і мають практичну спрямованість.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, у т. ч. офіційних статистичних даних, у т.ч. нормативно-правових актів, які регулюють діяльність релокації підприємницьких структур, якісно відібраних монографій, наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених. Перелік використаних джерел у дисертації налічує 147 найменувань.

Викладене вище свідчить про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що викладено у дисертаційній роботі Джахана Фавзі Салема Ісмаїла

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження і достовірність отриманих результатів, висновків і рекомендацій.

Запропоновані Джаханом Фавзі Салемом Ісмаїлом принципові положення обумовлені необхідністю ліквідації теоретико-методичних прогалин у формуванні стратегічних засад управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин за ознаками інклюзивності, інноваційності та соціальної відповідальності.

Основні наукові положення проведеного дослідження Джахана Фавзі Салема Ісмаїла характеризуються самостійністю та новизною сформульованих висновків. Пропозицій та рекомендацій автора відображають його особистий внесок у розвиток теоретичних та науково-методичних положень щодо стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин на інклюзивно-інноваційній основі.

1. Автором детально обґрунтовано структурно-змістовну характеристику стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур (розділ 1, п.1.3, с.47-58). Заслужують на увагу ознаки інклюзивності, інноваційності, соціальної відповідальності, які взаємодоповнюють один одного і сприяють створенню стійкої конкурентної переваги, а також їх обґрунтування як теоретичний базис інтеграційного соціально відповідального інклюзивно-інноваційного підходу до стратегічного управління підприємницькими структурами, у т.ч. релокованих; (с.62-69).
2. Суттєвим науковим здобутком дисертанта можна вважати визначення сутності постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин, типологізації та розгорнутої характеристики її ключових напрямків (розділ 1, п.1.1, с.35-37, 79), типів змін, викликів, трендів та їх наслідків, обґрунтування їх впливу на підприємницькі структури та необхідності інновацій, інклюзивності стратегічного управлінського впливу, збалансованості соціальної відповідальності (розділ 2, п.2.1, с. 93-97).
3. Оригінальність притаманна також розробленому автором теоретичному базису конкурентоспроможності підприємницьких структур, який доповнено її характеристикою як об'єкту стратегічного управління через ретроспективні зміни функціоналу конкурентоспроможності в технологіях стратегування, включаючи міжфункціональне співробітництво та стратегічну гнучкість (розділ 1, п.1.2, с. 47-57).
4. Важливими результатами роботи є компетентнісний базис стратегування конкурентоспроможності підприємницьких структур в постіндустріальній трансформації соціально-економічних відносин (розділ 3, с.179-188), який систематизує управлінські проблеми постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин, методів й інструментів їх вирішення (розділ 3, п.3.3, с. 179-182); містить набір компетентностей та компетенцій для ефективного застосування методів для вирішення зазначених проблем (розділ 3, п.3.2, с.182-186), а також методичні підходи та аналітичний інструментарій стратегування конкурентоспроможністю релокованих підприємницьких структур розділ 3, п.3.2, с. 156-178, які оцінюють інклюзивність управлінського впливу, інноваційність управлінських рішень та технології та соціальну відповідальність; містять порядок кількісного розрахунку цих ознак-характеристик, стратегічну карту інтегративної

конкурентоспроможності релокованої підприємницької структури, що враховує особливості її релокації (розділ 3, с. 165-168).

5. Певною новацією є запропоновані концептуальні моделі та інструментарій стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур, які враховують інклюзивність управлінського впливу, інноваційність технологій та управлінських рішень, соціальну відповідальність бізнесу (розділ 3, с.142-143, 168-171, 196). Це втілено у змістовну моделі та принципову схему стратегування конкурентоспроможності підприємницької структури зі структурованим простором стратегування, у методичний підхід та інструментарій визначення інтегративної конкурентоспроможності підприємницьких структур (розділ 3, с. 156-165, 173-178).
6. Зацікавленість викликає розроблене у роботі науково-методичне забезпечення процесу релокації підприємницьких структур, її характеристика як чиннику впливу та виклику конкурентоспроможності, опис фрагментарності змін конкурентних стратегій та утворення напрямків потреб стратегічного управління підприємницьких структур (розділ 2, п.2.2, с. 98-116).

Аналіз публікацій автора за темою дисертаційного дослідження.

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 9 наукових праць (у т.ч. 3 одноосібних) загальним обсягом 6,07 друкованих аркушів, з яких особисто автору належить 3,44 друкованих аркуша.

Джахан Фавзі Салем Ісмаїл опублікував 3 статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, а також 2 розділи у колективних монографіях. Автором опубліковано 4 тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень його дисертації, а кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертації.

Практична цінність положень, результатів та висновків дисертаційної роботи.

Практичну цінність мають такі отримані в процесі дисертаційного дослідження Джахана Фавзі Салема Ісмаїла наукові результати, які заслуговують на використання в процесах стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур:

- порядок проведення структурно-змістовної характеристики інструментарію стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур, який містить шість основних етапів та один відтермінований завершальний (розділ 3, п.3.1, с. 139-141);

– методичні рекомендації та аналітичний інструментарій для стратегування конкурентоспроможністю релокованих підприємницьких структур (розділ 3, п.3.2, с. 156-178), серед яких слід виділити як найбільш вагомі:

а) стратегічну карту інтегративної конкурентоспроможності релокованої підприємницької структури, формат якої розроблено та апробовано. Ця стратегічна карта враховує особливості релокації підприємницьких структур – необхідність відновлення ринкових позицій, організаційних процесів та відновлення співпраці з ключовими стейкхолдерами після важких умов форс-мажору (с.165-166. Приклад стратегічної карти – додаток Б3);

б) методику розрахунку інтегративної конкурентоспроможності підприємницьких структур із застосуванням показників інклюзивності управлінського впливу, інноваційності технологій та управлінських рішень, соціальної відповідальності (с.174-176) та її адаптовану версію для релокованих підприємницьких структур (с.176-178);

– набір компетентностей та компетенцій для ефективного застосування методів вирішення управлінських проблем, що виникають внаслідок постіндустріальної трансформації (розділ 3, п.3.2, с.182-186).

– аналітичний огляд кращих практик стратегування конкурентоспроможності підприємницьких структур та їх стратегій за критеріями інклюзивності, інноваційності та соціальної відповідальності в постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин (розділ 3, п.3.3, с. 188-193).

Основні положення та результати дисертаційного дослідження впроваджено у діяльність ТОВ Поліпласт (довідка № 1/12 від 12.12.2023 р.), БФ «Каритас Одеса» УГКЦ (довідка №2456 від 12.04.2024 р.). Отримані результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Національного університету «Одеська політехніка» та застосовується під час викладання дисциплін «Проблеми, тенденції розвитку та наукові дослідження у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності», «Управління інклюзивним розвитком підприємництва» (акт впровадження від 21.02.2024 р.).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

У цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані у дисертаційному дослідженні Джахана Фавзі Салема Ісмаєла та їх практичне значення, слід відзначити окремі дискусійні положення та висловити деякі зауваження:

1. Проводячи типологізацію напрямків змін потреб стратегічного управління підприємницьких структур (табл.2.12), автор вдало проводить структурування їх опису та систематизує загальні зміни підприємницького середовища, проте не вказує їх взаємини. Це б значно посилило розуміння трансформаційних змін.

2. Формуючи структурно-функціональну змістовну модель стратегування інтегративної конкурентоспроможності підприємницької структури (рис.3.5, с. 171-172) автор виокремлює три простори – часовий, функціональний, та простір конкурентоспроможності. Але при цьому недостатньо уточнює, як вони перетинаються між собою та чому не враховано ресурсний простір.

3. На с.156-157 автор обирає з наведеного у п.1.3 та у табл. 3.1 аналітичні інструменти стратегування конкурентоспроможністю релокованих підприємницьких структур, що враховують інклюзивність управлінського впливу, інноваційність управлінських рішень та технології та соціальну відповідальність. Це – PESTLE-аналіз, SWOT-аналіз, Матриця BCG, аналіз конкурентів, аналіз ланцюга створення вартості та сценарний аналіз. Слід пояснити, які критерії були застосовані для відбору цих інструментів.

4. Бажано було б подати більш розширено класифікаційні ознаки релокації та її види (табл. 2.5, с. 98-99), вказавши більше видів ієрархії класифікації, оскільки, зокрема форс-мажорна релокації описана автором дали саме у цьому контексті (с.99).

5. У переліку базових компетентностей, що потрібні для застосування всіх запропонованих автором 9-х методів вирішення управлінських проблем постіндустріальної трансформації (табл. 3.7, с.181-184) клієнтоорієнтованість вказана як одна з компетенцій підприємницьких структур, проте винесена у коло компетентностей персоналу. Її було б варто додати, оскільки в умовах постіндустріальної трансформації успішне управління вимагає адаптації до змінних запитів ринку та постійного покращення клієнтського досвіду.

Однак, наведені дискусійні положення та зауваження не знижують рівня наукової новизни та практичного значення проведеного Джахана Фавзі Салема Ісмаїла дослідження.

Відповідність теми дисертації профілю спеціальності та вимогам.

Представлена дисертація, її тема, мета, предмет, об'єкт, завдання, зміст та висновки повною мірою відповідають спеціальності 076 – Підприємництво та торгівля (до 16.12.2022 р. – «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» згідно таблиці відповідності окремих спеціальностей переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 (станом на 06.06.2021 р.), спеціальностям, код та/або найменування яких були змінені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1392 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти») галузі знань 07 – Менеджмент та адміністрування, вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами.

Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі та публікаціях Джахана Фавзі Салема Ісмаїла не виявлено.

Загальний висновок.

Дисертація Джахана Фавзі Салема Ісмаїла на тему «Стратегічні засади управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин» виконана державною мовою, а її стиль дисертації визначається логічністю, послідовністю, системністю та обґрунтованістю.

Дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить раніше не захищені наукові положення і одержані автором нові науково обґрунтовані результати в області стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур на тлі постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин. З урахуванням актуальності теми та напрямів дослідження, внеску автора у вирішення відповідного важливого наукового завдання, високого рівня проведених досліджень та успішного практичного впровадження, а також глибокого володіння ним методологією наукової діяльності, можна визнати, що, дисертаційна робота на тему «Стратегічні засади управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин» відповідає вимогам діючого Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, а її автор – Джахан Фавзі Салем Ісмаїл – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 – Підприємництво та торгівля галузі знань 07 – Менеджмент та адміністрування.

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
професорка кафедри менеджменту та маркетингу
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
Міністерства освіти і науки України

Олена СТАНІСЛАВИК

Підпис засвідчую:

Вчений секретар
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
Міністерства освіти і науки України

Тетяна КАЗАРЯН